

Nr 47.

Ankom till riksdagens kansli den 31 maj 1945 kl. 3 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar.

I en inom första kammaren under nr 262 väckt motion, vilken hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har herr *Björck* jämte sex av kammarens övriga ledamöter hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till fullmäktige i riksgäldskontoret anhålla, att fullmäktige ville verkställa utredning och framlägga förslag om ordnandet av riksdagshusets omgivningar.

Motionärerna ha till en början lämnat en redogörelse för frågans tidigare behandling i riksdagen. I sådant avseende anföres i *motionen* följande:

»Frågan om ett slutgiltigt ordnande av platsen omkring riksdagshuset har vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens prövning utan att en tillfredsställande lösning av problemet kunnat åstadkommas. Redan år 1908 hade riksdagen frågan under debatt på grund av en skrivelse från riksgäldsfullmäktige till statsutskottet, men riksdagen ansåg ärendet då i så outrett skick, att frågan fick falla.

Elva år senare, år 1919, togs ärendet ånyo upp, då bankoutskottet efter en skrivelse från riksgäldsfullmäktige i ett utlåtande sade sig dela fullmäktiges uppfattning att frågan om 'Helgeandsholmens slutliga ordnande ej längre borde undanskjutas'. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte uppdraga åt riksgäldsfullmäktige att utreda frågan samt ställa ett belopp av 15 000 kronor till fullmäktiges förfogande för ändamålet. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Första resultatet av riksdagens beslut blev att en nämnd av nio personer tillsattes för frågans utredning. Nämnden beslöt utlysa en pristävlan bland svenska arkitekter om bästa förslaget till Helgeandsholmens slutliga ordnande.

Vid tävlingstidens utgång i december 1920 hade 29 förslag inkommit. Fem av dessa prisbelöntes, varjämte två dessutom inköptes.

Emellertid var intet av förslagen sådant att det oförändrat kunde komma till utförande. Nämnden ansåg att en överarbetning av förslagen var nödvändig och begärde för detta ändamål 10 000 kronor av riksdagen 1921. Riksdagen ansåg tydligen att tidsläget då var sådant att ärendet borde uppskjutas, varför begäran om ytterligare medel avslogs. Därmed hade frågan fallit för denna gång.

År 1928 väckte herr Värner Rydén en motion, vari han kraftigt underströk önskvärheten av att frågan om ordnande av planen framför riksdagshuset snarast löstes. Vad han anför i motionen är allttjämt lika aktuellt, varför vi tillåta oss att här citera en del av vad han skriver:

'Den svenska riksdagen kommer säkerligen att för långa tider ha sitt hem på Helgeandsholmen. Under sådana förhållanden är det knappast försvarbart att platsen kring riksdagshuset får förbli i det ofullbordade och torftiga skick, i vilket den befunnit sig ända sedan århundradets början. Ur estetisk synpunkt är planen kring riksdagshuset synnerligen både krävande och ömtålig. Slottet, Norrbro, strömmarna, Gustav Adolfs torg, byggnadernas centrala uppgift i stadslivet — allt utpekar Helgeandsholmen såsom den plats i huvudstaden, där alldeles särskild omsorg måste nedläggas på att tillgodose skönhetsynpunkten. Frågan torde vara om någon plats överhuvud taget i hela vår vackra huvudstad ställer större anspråk på monumentalitet än denna. Och dock synes det mig, som om man utan överdrift måste säga, att en ur berörda synpunkter mera styvmoderligt behandlad plats knappast står att uppleta i Stockholm.

Planteringen framför riksdagshuset skulle kunna göras utomordentligt vacker, särskilt om något mera av avskildhet förlänades området i fråga. Nu håller det i intet hänseende måttet med andra offentliga planteringar. Särskilt ter sig den grusade planen framför huvudentrén tröstlös och ful.'

Man måste i stort sett instämma i vad herr Rydén här säger. Särskilt med tanke på platsens belägenhet i hjärtat av Stockholm är det knappast försvarbart att frågan om dess slutgiltiga ordnande på ett tillfredsställande sätt gång efter annan uppskjutes.

Bankoutskottet hemställde, med anledning av motionen, att riksdagen måtte uppdraga åt riksgäldskontoret att i samråd med byggnadsstyrelsen skyndsamt verkställa utredning och ingiva förslag om åtgärder för ett tillfredsställande ordnande av riksdagshusets omgivningar. Riksdagen biföll utskottets hemställan, och en nämnd på nio personer valdes för att ånyo utreda ärendet. Nämnden antog namnet Helgeandskommittén och avgav redan i februari 1929 till fullmäktige sitt utlåtande med förslag i frågan. Fullmäktige överlämnade ärendet till bankoutskottet. Detta hade emellertid blivit tveksamt huruvida ärendet var moget för avgörande, varför utskottet i ett utlåtande av den 27 maj 1929 hemställde att frågan om ordnande av riksdagshusets omgivningar ej för närvarande skulle till någon riksdagens åtgärd föranleda. Riksdagen följde utskottet.

Efter två år kom frågan åter på riksdagens bord genom en av herr Lithander i andra kammaren väckt motion. Även denna gång ställde sig såväl utskottet som riksdagen avvisande till förslaget, som alltjämt ställdes på framtiden.»

I motionen anföres härefter till stöd för det däri framställda yrkandet följande:

»Som av ovanstående kortfattade redogörelse framgår, har frågan om ordnande av riksdagshusets omgivningar vid upprepade tillfällen varit före i riksdagen utan att en lösning kunnat åstadkommas. Några ekonomiska skäl torde knappast kunna åberopas, ty även om ett av de dyraste projekten kommit till utförande, har Stockholms stad utfäst sig att bidra med halva kostnaden, eller 1 200 000 kronor. Dessutom finns en donation avsatt till ett nationalmonument framför riksdagshuset. Denna ställdes till förfogande redan år 1907, var ursprungligen på 100 000 kronor men har nu vuxit till ca 535 000 kronor. Denna donation är i och för sig ett av de skäl som tala för att frågan borde lösas. Man är ju skyldig donatorn en viss hänsyn; han

hade väl knappast tänkt sig att uppfyllandet av hans önskemål skulle uppkjutas på sätt som skett, årtionde efter årtionde.

Den tveksamhet som riksdagen ådagalagt vid denna frågas behandling kan man i viss mån förstå. De olika projekt som framkommit under de företagna utredningarna torde inte ha bidragit till att skapa enighet, snarare tvärtom. Men man måste dock bli betänksam, när man följer denna frågas behandling genom åren. Ty i det här fallet är det riksdagen ensam som beslutar. Någon framställning från Kungl. Maj:t i form av proposition eller liknande kan det här ej bli fråga om. Det är ju riksdagens eget hus det här gäller. Det måste betecknas som en svaghet hos vår folkrepresentation att den ej kan samla sig till ett beslut i en angelägenhet av denna art.

Att på något sätt antyda hur frågan om ordnandet av riksdagshusets omgivningar bäst löses har ingalunda varit vår avsikt. Vi skulle dock som vår mening vilja framhålla, att en nämnd i likhet med den som utsågs år 1928 borde få hand om ärendet, men med vidare fullmakt än denna, så att riksdagen ej behövde syssla med detaljer. Om enighet om en sänkning av planen mellan riksdagshuset och Norrbro — ett av de tidigare förslagen — ej kan vinnas, borde man kunna enas om en annan lösning, så att området i fråga får en värdigare och mot platsens centrala belägenhet bättre svarande gestaltning än vad som nu är fallet.»

Över förevarande motion har utskottet införskaffat yttrande från *fullmäktige i riksgäldskontoret*, som anfört följande:

»I motionen lämnas en historik över frågans tidigare behandling i riksdagen. Denna historik sträcker sig t. o. m. år 1931. Ämnet har emellertid även senare varit föremål för riksdagens behandling.

Vid 1936 års riksdag väcktes sålunda av herr Wohlin i första kammaren en motion nr 106 angående en förnyad utredning av frågan om riksdagshuset och dess omgivning. I motionen hemställdes, att riksdagen måtte besluta att på grundval av ett till motionen fogat, av professor Ragnar Östberg utarbetat förslag till skyndsamt förnyad utredning upptaga frågan om riksdagshuset och dess omgivning med samtidigt beaktande av därmed jämväl förenade frågor om vissa mera praktiska anordningar inom själva riksdagshuset. Från fullmäktige i riksgäldskontoret hade till nämnda riksdag avgivits förslag till vissa ändringar av riksdagshuset. Dessa förslag berörde icke riksdagshusets omgivningar. Bankoutskottet hemställde att riksdagen i anledning av fullmäktiges framställningar och herr Wohlins motion måtte bl. a. uppdraga åt fullmäktige att låta utreda frågan rörande förändringar beträffande riksdagshuset och dess omgivningar. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Med anledning härav tillsatte riksgäldsfullmäktige i juni 1936 en kommitté, *riksdagshuskommittén*, som i mars följande år avgav en utredning *Riksdagshuskommitténs betänkande om förändringar av riksdagshuset och dess omgivningar*. I fråga om ordnandet av riksdagshusets omgivningar hade kommittén uppdragit åt professor Östberg att utarbete fyra olika alternativ. Två av dessa inneburo en nedschaktning av riksdagshusplanen till samma höjdläge som Strömparterren. Det tredje alternativet förutsatte en sänkning av planen till Riksgatans nivå. Det fjärde alternativet behöll de nuvarande terrängförhållandena. Kommitténs majoritet förordade det sistnämnda alternativet. Sedan fullmäktige i riksgäldskontoret överlämnat betänkandet till talmännen vid 1937 års riksdag och dessa hänskjutit det

till bankoutskottet, införskaffade utskottet utlåtande från byggnadsstyrelsen. I detta föreslog styrelsen ytterligare utredning av frågan. I sitt utlåtande nr 66 hemställde utskottet bl. a. att riksdagen måtte anmoda fullmäktige i riksgäldskontoret att efter erforderlig utredning till 1938 års riksdag inkomma med yttrande i anledning av föreliggande förslag angående förändringar av riksdagshuset och dess omgivningar.

Den sålunda begärda nya utredningen, sammanfattad i *Yttrande angående förändringar av riksdagshuset och dess omgivningar*, avgavs av riksgäldsfullmäktige till riksdagen i januari 1938. Utredningen innehöll detaljerade förslag till omfattande förändringar av riksdagshusets yttre och inre. I frågan om ordnande av riksdagshusets omgivningar avgåvo fullmäktige däremot icke något förslag. Fullmäktige uttalade emellertid att de ansågo att riksdagshusplanen borde bibehållas i sitt nuvarande höjdläge och förordade att riksdagen måtte fatta ett beslut av sådant innehåll. Enligt fullmäktiges mening vore det emellertid ej nödvändigt att riksdagens beslut innebure ett i detalj gående avgörande om hur riksdagshusplanen skulle ordnas och därmed sammanhängande spörsmål, redan vid riksdagen 1938. Arbetena med riksdagshuset beräknades taga tre år i anspråk, och det funnes ingen anledning att taga itu med arbeten å planen, förrän någon del av denna tid förflutit. Fullmäktige utginge härvid från den uppfattningen, att det inom riksdagen förefunnes en mycket stark stämning emot planens sänkning. Vore detta riktigt, så berördes ej arbetet å riksdagshuset av den slutliga utformningen av byggnadens omgivningar på samma sätt som om något av herr Östbergs övriga alternativ skulle vinna riksdagens anslutning. I samband med riksdagens avgörande i huvudfrågan kunde lämpligen åt fullmäktige lämnas i uppdrag att till 1939 års riksdag framlägga ett detaljförslag i anslutning till principbeslutet av år 1938.

I ett av byggnadsstyrelsen till fullmäktige avgivet utlåtande över fullmäktiges utredning anförde styrelsen, vad beträffade ordnandet av riksdagshusets omgivningar, att styrelsen i likhet med fullmäktige förordade, att denna fråga bleve föremål för förnyad utredning, men byggnadsstyrelsen kunde för sin del icke finna det lämpligt att lösningen av denna fråga så tillvida bundes att riksdagen redan år 1938 fattade beslut om att riksdagshusplanen skulle bibehållas i sin nuvarande höjd.

Bankoutskottet anförde i sitt utlåtande nr 36 vid 1938 års riksdag i förevarande ämne, att utskottet biträdde fullmäktiges förslag, att riksdagen skulle uppdraga åt fullmäktige att verkställa en utredning. Utskottet funne det emellertid icke lämpligt att utredningen bundes vid ett uttalande om planens bibehållande i det höjdläge, den för närvarande hade. Ehuru utskottet hyste den uppfattningen, att någon avsevärdare sänkning av planen icke borde ifrågakomma, ansågo utskottet, att möjligheten av en mindre sänkning av densamma borde stå öppen, därest så vid närmare övervägande skulle befinnas vara till fördel, exempelvis för att markera en skillnad mellan Norrbro och riksdagshusplanen. Enligt utskottets mening vore det lämpligt, att frågans utredning och avgörande uppsköttes, till dess arbetena med själva riksdagshuset blivit i huvudsak slutförda.

I nu förevarande ämne hemställde utskottet, att riksdagen måtte uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att efter erforderlig utredning till riksdagen inkomma med förslag till ordnande av planen framför riksdagshuset. Riksdagen biföll denna utskottets hemställan. Med anledning av den av 1938 års riksdag beslutade ombyggnaden av riksdagshuset tillsatte riksgäldsfullmäktige

i maj nämnda år en kommitté, *Riksdagens byggnadskommitté*, med uppdrag att leda arbetet med ombyggnaden. Åt kommittén uppdrogs jämväl att i enlighet med bankoutskottets vid 1938 års riksdag lämnade direktiv utreda frågan om riksdagshusplanens ordnande. Beträffande sistnämnda fråga beslöt kommittén inbjuda vissa arkitekter att inkomma med förslag i ämnet i enlighet med ett av kommittén utarbetat program.

De inkomna förslagen granskades av en särskild nämnd. Denna avgav den 1 december 1939 sitt granskningsutlåtande, vari nämnden med vissa modifikationer förordade ett av arkitekten Nils Einar Eriksson i Göteborg avgivet förslag med motto 'Norström'. Till utlåtandet var fogad en kostnadsberäkning av samtliga inkomna förslag. Utlåtandet, som, jämte riksdagens byggnadskommittés yttrande över detsamma, utgivits av trycket med titeln *Förslag till ordnande av riksdagshusplanen*, bifogas härmed.¹

I sitt yttrande gav byggnadskommittén företräde åt det av bedömningsnämnden förordade förslaget, men kommittén ansåg sig icke böra ingå på de av nämnden föreslagna ändringarna, ehuru kommittén även för sin del fann sådana önskvärda. Anledningen var, att hela frågan om planens ordnande uppenbarligen måste skjutas upp på obestämd tid med hänsyn till det statsfinansiella läget, som icke medgäve, att något anslag för ändamålet kunde ifrågasättas. Kommittén hade för övrigt den uppfattningen, att även ett förslag med hela planen i nuvarande höjdläge, alltså utan sänkningar i norr och söder, så som det av nämnden förordade förslaget förutsatte, måste utarbetas, innan frågan förelades riksdagen. Då det efter allt att döma kunde dröja en längre tid, innan frågan kunde upptagas till slutligt avgörande, hade kommittén icke ansett det vara lämpligt att omedelbart träda i författning om ett sådant förslags anskaffande, men kommittén funne att detta borde ske före den slutliga prövningen av olika alternativ.

I sin skrivelse i februari 1940 till bankoutskottet vid 1940 års riksdag angående vissa luftskyddsanordningar vid riksdagshuset m. m. berörde fullmäktige även frågan om riksdagshusplanens ordnande. Anledningen härtill var, att det hade ifrågasatts att anordna ett skyddsrum under riksdagshusplanen omedelbart intill riksdagshuset. Beträffande riksdagshusplanens ordnande framhöll fullmäktige för egen del, att allt talade för ett längre dröjsmål med en slutlig lösning av frågan om riksdagshusplanen.

I sitt utlåtande nr 11 i anledning av fullmäktiges nu nämnda skrivelse gjorde bankoutskottet icke något uttalande i fråga om ordnande av riksdagshusets omgivningar, och denna fråga berördes ej heller vid utlåtandets behandling i kamrarna men blev i annat sammanhang omnämnd vid 1940 års riksdag. I första kammaren hade herr Lindhagen väckt en motion, nr 142, om »ett återupplagande av den gamla frågan om resande av ett nationalmonument framför riksdagshuset». I sitt utlåtande nr 31 över motionen anförde bankoutskottet att det väckta förslaget sammanhängde med frågan om ordnande av planen framför riksdagshuset. Utskottet lämnade en kortfattad redogörelse för denna frågas dåvarande läge och berörde här ovan nämnda yttrande från riksdagens byggnadskommitté och fullmäktiges uttalande om att frågan om riksdagshusplanens ordnande borde ställas på framtiden. Utskottet anförde att, vad fullmäktige sålunda förutsatt, icke föranlett någon erinran från bankoutskottets sida. Vad vidare angick det i motionen framförda önskemålet om resande av ett nationalmonument framför riksdagshuset, framhöll utskottet, att önske-

¹ Här uteslutet.

målet vore otvivelaktigt i och för sig värt beaktande. Det torde emellertid icke kunna förverkligas annat än i sammanhang med en framtida lösning av den vilande frågan om ett definitivt ordnande av riksdagshusplanen. Härtill komme att — bortsett från det samband motionärens förslag hade med riksdagshusplanens ordnande — det rådande tidsläget icke medgäve ett genomförande av förslaget. Utskottet hemställde att motionen icke skulle föranleda någon åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I nu förevarande motion till 1945 års riksdag erinra motionärerna om att Stockholms stad utfäst sig att bidra med vissa belopp för genomförande av vissa av Helgeandskommittén behandlade förslag, nämligen de av professor Östberg för nämnda kommitté framlagda förslagen, benämnda alternativ I och alternativ II. Det förstnämnda alternativet avsåg en nedschaktning av riksdagshusplanen till ungefär samma nivå som Strömparterren och genombrytande av tre valv under Norrbro. I alternativ II skulle ske endast *en* sådan genombrytning. Stadsfullmäktige i Stockholm utfäste sig den 21 maj 1929 att bidra till Helgeandsholmens ordnande enligt alternativ I med 1 200 000 kr. samt enligt alternativ II med 350 000 kr. År 1929 utförda kostnadsberäkningar gävo för alternativ I till resultat 2 180 000 kr. och för alternativ II ett belopp av 1 317 000 kr.

År 1937 gjorde riksdagshuskommittén en förfrågan till ordföranden i Stockholms stadsfullmäktige, huruvida staden ville, även om planen icke sänktes, bidra med någon del av kostnaderna för planens iordningställande på sätt kommittén föreslagit enligt alternativ IV, d. v. s. planens bibehållande med nuvarande nivå. Med anledning härav meddelade Stockholms stadskollegium i skrivelse till fullmäktige den 2 september 1937, att kollegiet med hänsyn till utgången i riksdagen av frågan om riksdagshusets omdaning m. m. ansåge sig icke f. n. böra föra riksdagshuskommitténs framställning vidare till stadsfullmäktige. Några ytterligare förhandlingar med Stockholms stad i ämnet från riksgäldsfullmäktiges sida hava sedermera icke förekommit.

Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen föreligger sedan några år tillbaka såsom resultat av den av 1938 års riksdag begärda utredningen i ämnet ett av sakkunniga i huvudsak förordadt förslag till ordnande av riksdagshusplanen m. m., bl. a. innebärande en viss sänkning av densamma i norr och söder, d. v. s. utmed Norrström och Stallkanalen. Förslaget har emellertid med hänsyn till rådande tidsläge ännu icke ansetts böra framläggas för riksdagen. Innan så sker — och tidpunkten härför torde enligt fullmäktiges mening ännu icke vara inne — är det fullmäktiges avsikt att jämväl låta utarbeta ett förslag till riksdagshusplanens ordnande med i det hela bibehållet höjdläge. Vad beträffar den i olika sammanhang berörda frågan om resande av ett nationalmonument framför riksdagshuset synes denna vara av beskaffenhet att icke böra upptagas till avgörande förrän tidigast då de olika alternativen till riksdagshusplanens ordnande föreligga.»

Utskottet. Av den lämnade redogörelsen framgår, att frågan om ordnandet av riksdagshusets omgivning vid upprepade tillfällen varit föremål för behandling inom riksdagen, senast i samband med 1938 års riksdags beslut rörande riksdagshusets ombyggnad. Den kommitté, riksdagens byggnadskommitté, som med anledning av nämnda beslut tillsattes för att leda ombyggnadsarbetet, erhöll jämväl i uppdrag att utreda frågan om riksdagshusplanens ordnande. Efter utredning i ämnet gav kommittén företräde åt ett av arkitekten

Nils Einar Eriksson utarbetat förslag avseende sådan ändring av riksdagshusplanen, att sidopartierna skulle sänkas och tillsammans med Strömparterren bilda ett promenad- och parkområde runt Helgeandsholmen. Att byggnadskommittén likväl icke ansåg sig böra förorda arbetets genomförande sammanhänge med att hela spörsmålet om riksdagshusplanens ordnande måste uppskjutas med hänsyn till arbetsmarknadsläget. Kommittén uttalade tillika den uppfattningen, att jämväl ett förslag avseende hela planens bibehållande i nuvarande höjdläge, således utan nedschaktning av sidopartierna, borde utarbetas, innan frågan förelades riksdagen.

I sitt över förevarande motion avgivna yttrande ha fullmäktige i riksgäldskontoret uttalat som sin uppfattning, att tidpunkten ännu icke syntes vara inne att förelägga riksdagen frågan om riksdagshusplanens ordnande, ävensom meddelat, att det vore fullmäktiges avsikt att före det slutliga ställningstagandet till frågan låta utarbeta ett förslag avseende planens ordnande med i det hela bibehållet höjdläge.

Enligt utskottets mening framstår det såsom angeläget, att den sedan länge svävande frågan om ett definitivt ordnande av riksdagshusets omgivningar bringas till en tillfredsställande lösning och att därvid de möjligheter till riksdagshusplanens förskönande tillvaratagas, vilka såsom framgått av verkställda undersökningar onekligen erbjuda sig. Lämpligt synes vara, att fullmäktige under det fortsatta utredningsarbetets gång träda i förhandlingar med Stockholms stad för utrönande av, huruvida och under vilka förutsättningar staden må vara villig att ekonomiskt bidra till arbetets genomförande. I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att med hänsyn till arbetets beskaffenhet detsamma med fördel torde kunna förläggas till en tidpunkt av minskade arbetsmöjligheter.

Då fullmäktige således förklarat sin avsikt vara att fullfölja de hittills verkställda undersökningarna, saknar utskottet anledning att tillstyrka motionärernas hemställan om särskilt uppdrag från riksdagens sida till fullmäktige i förevarande hänseende.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att förevarande motion I: 262 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 31 maj 1945.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Åkerberg, Sandström, Leander*, Edin*, Löfgren, Andersson i Tidaholm och Näsgrd*;

från andra kammaren: herrar Svedman, Paulsen, Andersson i Munkaljungby, Mattsson, Nilsson i Landskrona, Stjärne, fru Humla och herr Persson i Landafors.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.